

La diàspora xinesa

UN EXEMPLE DE SOCIETAT GLOBALITZADA

Joaquín Beltrán Antolín Antropòleg, Universitat Autònoma de Barcelona

La diàspora xinesa és una de les més grans del món i encara que el seu volum és difícil de precisar amb exactitud, s'estima que, a començament del segle XXI, al voltant de 36 milions de persones d'origen xinès resideixen a l'estranger. El món xinès, origen dels emigrants, és un mosaic que tradicionalment en el seu nucli comprèn l'actual República Popular, Hong Kong, Macau i Taiwan. Aquesta primera delimitació necessita, tanmateix, algunes precisions. En primer lloc, quan es parla de la diàspora xinesa es fa referència exclusivament a la població ètnicament Han que suposa el 92% del total de la població de la República Popular, i s'exclouen els emigrants i/o refugiats procedents de les 55 minories nacionals o grups ètnics que també formen part de la ciutadania xinesa, entre els quals trobem, per exemple, tibetans, uigurs, mongols, etc. En segon lloc, la major part de la població de Hong Kong, Macau i Taiwan és al seu torn emigrant amb un origen continental –fins al 1981 més de la meitat dels habitants de Hong Kong havia nascut al continent–, i encara que Hong Kong i Macau han tornat a la sobirania de la República Popular recentment –el 1997 i el 1999, respectivament–, la seva història i estatus administratiu actual els converteix en casos especials amb una identitat i dinàmica migratòria pròpies. D'altra banda, Taiwan va rebre un nou flux migratori important durant el 1947-1949 que va dividir profundament la societat.

Les dificultats per definir l'origen de la diàspora no s'acaben aquí. D'una banda, hi ha la ciutat-estat-illa de Singapur que compta amb un 78% de població xinesa i, de l'altra, les importants minories xineses en certs països del sud-est asiàtic, fruit de corrents migratoris passats que emigren a tercers països i donen lloc a fenòmens de doble i triple migració (o reemigració). Finalment, per complicar més la delimitació de qui és un emigrant xinès, ens trobem amb les definicions diverses i canviants que els estats fan dels seus ciutadans. Mentre la Xina distingeix entre emigrants amb nacionalitat xinesa (*huaqiao*), emigrants xinesos que han perdut la seva nacionalitat original (*huaren*) i descendents d'emigrants (*huayi*), a més dels nous emigrants (*xin yimin*), en altres països la minoria xinesa s'ha vist forçada a nacionalitzar-se o no li han deixat fer-ho, o esperen mentre conviuen nacionalitzats i no nacionalitzats. Un altre cas especial és el dels descendents de matrimonis mixtos.

Es pot excloure de la diàspora aquells que es nacionalitzen, per exemple, espanyols? Segurament la major part d'aquests no, perquè solen ser els que tenen una experiència més àmplia, coneixements, recursos i possibilitats d'haver prosperat en els països de residència on s'han instal·lat, i que han passat a formar part de l'elit de les comunitats creades pels emigrants xinesos, són els dirigents de les seves múltiples associacions i, a més, mantenen un contacte estret amb els pobles d'origen, o poden activar-lo sempre que ho desitgin. En definitiva, la nacionalitat no és un criteri vàlid per si mateix en la identitat diaspòrica.

Fases de la diàspora ► La diàspora xinesa té una llarga història.

Primera fase ► Arriba fins a mitjan segle XIX i es remunta a més de mil anys amb l'establiment de petites colònies de comerciants al sud-est asiàtic, molts dels quals es van casar amb dones nadiues. Els comerciants xinesos controlaven moltes rutes comercials regionals des del segle XIII, i l'arribada dels europeus el segle XVI va augmentar i diversificar més les seves activitats a la zona amb la presència d'artesans, miners, colons agrícoles, etc. Empresaris xinesos, a petita escala i d'una manera privada, és a dir sense el suport del seu Govern imperial que més aviat els perseguia i criminalitzava –el decret que prohibia l'emigració dels súbdits xinesos no fou abolit fins al 1893–, van desenvolupar un sistema propi d'explotació colonial que consistia en l'arrendament a governants nadius dels drets sobre un territori per extreure els seus recursos naturals (mines, fusta, etc.), empreses en les quals bàsicament treballava mà d'obra xinesa. Aquestes “repúbliques de xinesos” van acabar sent

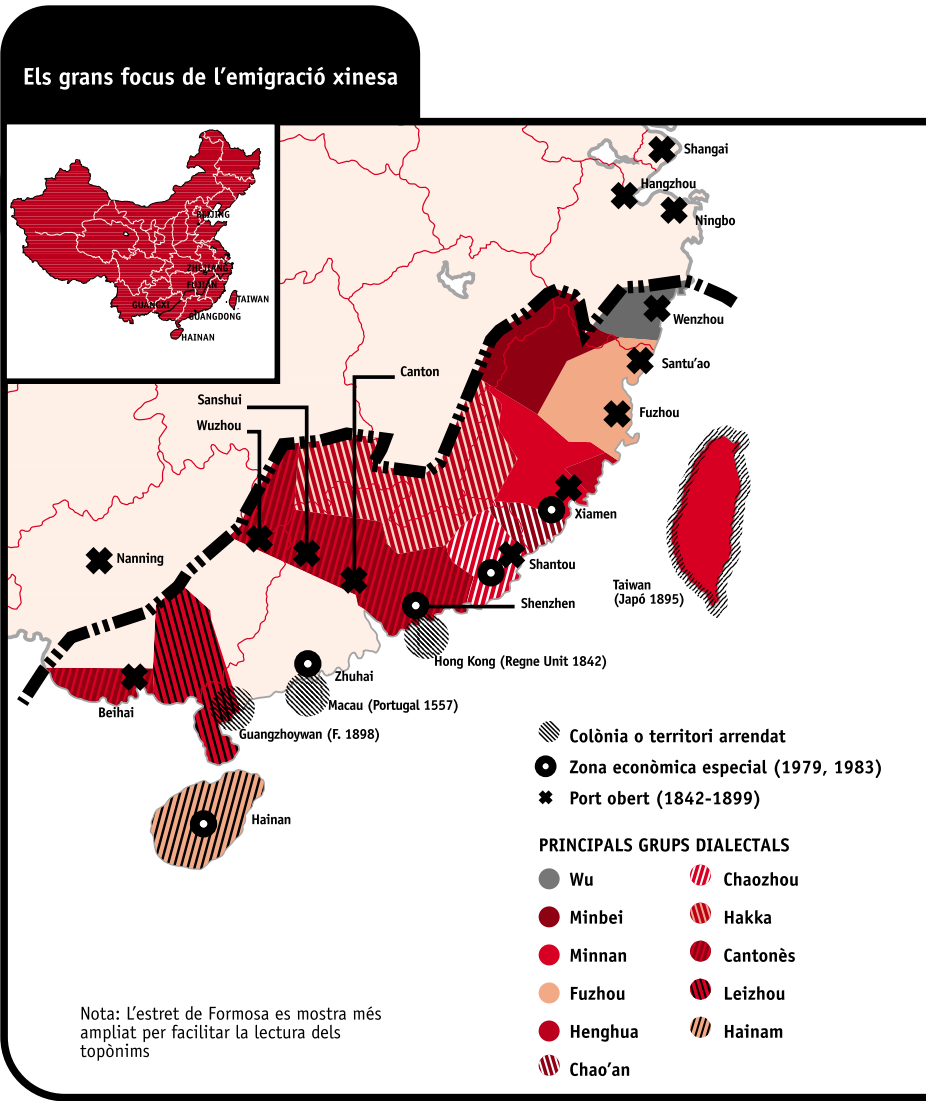

controlades i sotmeses per les noves potències colonials europees, les quals van continuar necessitant i reclutant la mà d'obra xinesa barata per desenvolupar els seus projectes d'economia de plantació.

Segona fase ► Va estar dominada per l'emigració massiva de mà d'obra sense qualificar (culis) que sortia després de firmar un contracte de treball i que va substituir el tràfic d'esclaus africà després de les polítiques abolicionistes de la primera part del segle XIX. I així, el sud-est asiàtic fou, i encara és, el destí per al voltant del 80% de la diàspora xinesa, encara que durant aquesta fase també es van reclutar a Amèrica del Nord i del Sud, algunes parts d'Àfrica i Oceania, tant per a treballar a les plantacions com a les mines, a obres d'infraestructura (ferrocarrils, carreteres, canals, com el de Panamà), etc.

Tercera fase ► A Europa el seu establiment fou més tardà i van formar part d'una tercera fase caracteritzada, en primer lloc, per l'emigració voluntària de pioners com els mariners que es van acabar convertint en estibadors i obrers de fàbriques; a tots aquests s'han de sumar els reclutats pels aliats durant la Primera Guerra Mundial als cossos de suport a la rereguarda o per cavar trinxeres, els quals van eludir la seva repatriació, i els estudiants enviats pel Govern, juntament amb els comerciants i quincallaires del sud de la província de Zhejiang que van venir pel seu compte per realitzar petits negocis. En segon lloc, es va desenvolupar un altre tipus de corrents migratoris després de la Segona Guerra Mundial relacionats amb vincles colonials i processos d'independència; d'aquesta manera, va augmentar d'una forma significativa el nombre de ciutadans xinesos a Europa: primer a la Gran Bretanya procedents de Hong Kong, després als Països Baixos procedents d'Indonèsia, i a França van arribar des de Vietnam, Cambotja i Laos.

Des de la crisi de 1929 i especialment en el moment d'independitzar-se les antigues colònies, els ciutadans d'origen xinès establerts en els diferents països del sud-est asiàtic, han estat periòdicament perseguits per sentiments nacionalistes nadius que sovint els converteixen en bocs emissaris en situacions de crisi, circumstància que arriba fins a l'actualitat com mostren els darrers atacs violents a persones i interessos xinesos a Indonèsia l'any 1998, coincidint amb els aixecaments populars i la caiguda del general Suharto –amb el resultat de més de mil morts i un èxode de 150.000 indonesis d'origen xinès–, el qual curiosament va prendre el poder el 1965, després d'una matança dels mem-

► Géopolitique. No. 67

bres del Partit Comunista i de ciutadans xinesos “sospitosos” de constituir una cinquena columna per a la propagació del comunisme.

Després de la fundació de la República Popular de la Xina el 1949 i l'èxode de la classe empresarial i financera com també del partit i l'exèrcit perdedor de la guerra que es va refugiar a Taiwan, l'emigració des de la Xina va baixar dràsticament i es van barrejar moviments temporals de refugiats i estudiants que des del sud-est asiàtic (Indonèsia el 1965, Malàisia, Vietnam el 1976-1979) anaven a la Xina amb altres que des de la Xina es dirigien a Hong Kong.

Quarta i última fase ► És paral·lela a les reformes econòmiques i obertura al món exterior de la Xina des de la dècada de 1980. En un primer moment, van ressorgir processos de reunificació familiar, continuïtat de moviments migratoris previs després del parèntesi maoista. La destinació preferent ha deixat de ser el sud-est asiàtic, i els nous corrents es dirigeixen preferentment al Japó, Estats Units, Canadà, Austràlia, a més dels països d'Europa Occidental. Des del 1978 fins al 1991 van sortir des de la Xina aproximadament un milió de persones, i durant la dècada de 1990 és possible que hagi emigrat el mateix nombre de persones. En concret, pel que fa als estudiants, durant el període 1978-1997 van sortir 293.000, dels quals a la darrera data assenyalada havien retornat 97.000. A les sortides des de la República Popular cal sumar els que van emigrar des de Hong Kong durant els anys noranta abans del retorn de la colònia a la sobirania xinesa, encara que la major part d'aquests, després d'aconseguir passaports d'altres països, ha con-

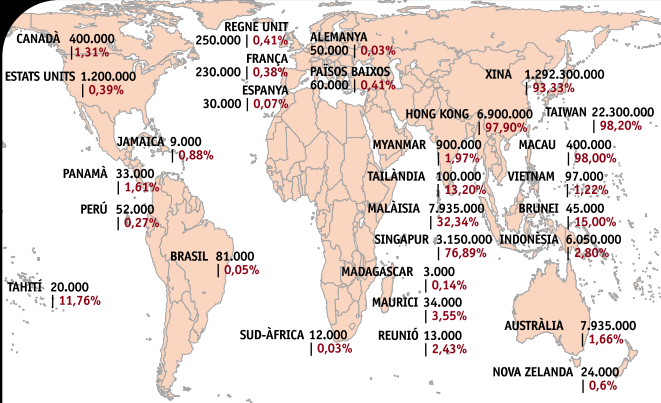
tinuat residint i realitzant negocis a la zona. Una altra base migratòria, sobretot de l'elit amb un nivell educatiu més alt, és Taiwan. I es pot dir el mateix d'una part de les elits xineses dels països del sud-est asiàtic.

La nova migració va acompanyada d'un canvi de la política migratòria xinesa. L'Estat socialista ha flexibilitzat l'accés al pasaport per als ciutadans xinesos que ara s'enfronten al problema del tancament de fronteres dels països rics d'Occident que no els concedeixen fàcilment el visat. Els nous emigrants, a més dels procedents per la via de la reagrupació familiar i patrocini de parents i coneguts de les comarques tradicionals d'emigració, són estudiants, treballadors temporals contractats per realitzar tasques determinades, empresaris que busquen invertir o ampliar els seus negocis a l'estranger, comerciants, tècnics qualificats, treballadors reclutats per empreses xineses establertes a l'estranger, refugiats polítics i emigrants irregulars. La nova migració afecta totes les classes socials i no es limita a les zones tradicionals d'emigració situades a les províncies de Guangdong, Fujian, Hainan i Zhejiang. Per exemple, els nous corrents cap a Europa procedeixen de les províncies de Shandong i de les províncies del Nord-est, llocs que no tenen experiència prèvia de migració internacional, o de la classe mitjana de les grans ciutats com Beijing, Xangai, o Fujian sense tradició, en general, d'assentament a Europa. No s'ha d'oblidar tampoc els moviments actuals de comerciants a zones de frontera, quadrilles que treballen a la construcció i a l'agricultura al Llunyà Orient rus on ja formen una part indissoluble de l'economia local.

Els vincles amb el país d'origen ► L'Estat xinès tracta de mantenir els vincles amb els nous emigrants i facilita i promou el seu associacionisme i el seu retorn a la Xina per invertir, transferir tecnologia i coneixements. L'entrada i sortida de la Xina s'ha simplificat molt i ja no existeix el temor anterior davant la tornada, ans tot el contrari. Els emigrants són ben rebuts amb tot tipus de polítiques preferents per a les seves inversions. Un altre fenomen nou que acompanya el dinamisme de la nova migració és que el nombre de turistes xinesos que va a l'estranger està creixent espectacularment conforme puja el nivell de vida. Els turistes estan a poc a poc soscavant la imatge d'una Xina pobra i en vies de desenvolupament.

La nova migració no es limita a mà d'obra sense qualificar sinó que inclou, cada vegada més, tècnics altament qualificats com demostra, per exemple, que a Silicon Valley, a començament de la dècada dels noranta, una tercera part dels 24.000 enginyers que hi treballaven eren d'origen xinès, i encara que actualment ha baixat la seva proporció a una cinquena part, de les 800 empreses que s'hi han establert, 300 pertanyen a xinesos; Yahoo n'és un exemple. La major part dels estudiants de doctorat d'enginyeries de les universitats nord-americanes són d'origen xinès, i una vegada finalitzats els seus estudis superiors molts s'hi queden a treballar i entren a formar part dels àmbits laborals més avançats de la ciència i la tecnologia i estableixen les seves pròpies empreses, és a dir, formen part dels sectors més dinàmics de l'economia. La diàspora xinesa als Estats

La diàspora xinesa al món

ESTATS I TERRITORIS	POBLACIÓ D'ORIGEN XINÈS	% POBLACIÓ TOTAL
ESPAI XINÈS		
Xina Popular	1.292.300.000	93,33
Taiwan	22.300.000	98,20
Hong Kong	6.900.000	97,90
Macau	400.000	98,00
ASEAN*		
Indonèsia	6.050.000	2,80
Tailàndia	8.100.000	13,20
Malàisia	7.935.000	33,34
Singapur	3.150.000	76,89
Filipines	1.600.000	2,04
Myanmar	900.000	1,97
Vietnam	970.000	1,22
Brunei	45.000	15,00
Sibèria oriental	4.000.000	20,00
AMÈRIQUES		
Estats Units	1.120.000	0,39
Canadà	400.000	1,31
Brasil	81.000	0,05
Perú	52.000	0,27
Panamà	33.000	1,61
Jamaica	20.000	0,88
Altres països	294.000	
EUROPA		
Regne Unit	250.000	0,41
França	230.000	0,38
Espanya	30.000	0,07
Països Baixos	60.000	0,41
Alemanya	50.000	0,003
Altres països	80.000	
OCEÀ PACÍFIC		
Austràlia	370.000	1,66
Nova Zelanda	24.000	0,63
Tahití	20.000	11,76
ÀFRICA		
Maurici	34.000	0,14
Madagascar	13.000	2,43
Reunió	13.000	0,03
Sud-àfrica	12.000	
Altres països	28.000	
TOTAL	35.964.000	

* Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic

Units és la que té un nivell educatiu més alt i ha ajudat tant a l'augment de les exportacions nord-americanes com a la inversió nord-americana a la Xina-Taiwan-Hong Kong i a tot el sud-est asiàtic. La col·laboració i associació amb les poderoses xarxes ètniques xineses de negocis ben establertes i amb una llarga història a la zona són fonamentals per als interessos econòmics nord-americans a Àsia-Pacífic.

El fenomen de l'emigració o reemigració va acompanyat per la seva *inversió de capital estranger* i la transferència de tecnologia i de tècniques d'administració i comercialització a la Xina socialista que atrau amb tota una sèrie de polítiques preferents. Així, entre el 1979 i el 1997, el 68% del capital estranger invertit a la Xina va procedir de persones ètnicament xineses que estaven fora de la República Popular. Encara que la major part provenia de Hong Kong i de Taiwan, economies que han deslocalitzat les seves indústries de mà d'obra intensiva obrint fàbriques i tallers sobretot a les províncies de Guangdong i de Fujian, també hi havia molt capital procedent de persones xineses repartides arreu del món. Aquest fenomen es va produir abans a Taiwan on, des del 1952 fins a començament dels anys vuitanta, el 30% del total de les inversions de capital estranger procedia d'emigrants xinesos. Mentre que Taiwan i Hong Kong també inverteixen en el sud-est asiàtic, simultàniament arriba capital del sud-est asiàtic (pràcticament sempre procedent de persones ètnicament xineses) a la República Popular, que ha esdevingut també durant el canvi de segle exportadora de capital mitjançant la internacionalització i obertura d'empreses a diferents països del món que ja comptabilitzen al voltant de 7.000. Els fluxos de capital que entren i surten de la Xina, seguint vincles ètnics i de parentesc, són molt importants per al desenvolupament i per mantenir les altes taxes de creixement econòmic sostingut de la Xina durant els darrers 25 anys.

Activitats econòmiques dels emigrants ▶ S'han desenvolupat diverses teories i conceptes que tracten d'explicar les característiques de l'activitat econòmica dels emigrants xinesos: capitalisme confucià, capitalisme de la diàspora xinesa, imperis desterritorialitzats. Totes aquestes tenen en comú o subratllen el poder i prosperitat econòmica assolida pels emigrants, és a dir, per persones xineses no sotmeses al control d'un Estat xinès, fins i tot malgrat que, la majoria de vegades, han estat tractades i rebudes amb una gran hostilitat i polítiques segregacionistes i discriminatòries. Una de les raons és el desprestigi tradicional de la classe mercantil en una societat dominada per valors que enalteixen la petita propietat agrària: només fora de la Xina la riquesa acumulada pel comerç era legítima per si mateixa sense entrebancs. Una altra coincidència és el predomini de la petita empresa familiar, l'ideal d'assolir l'autonomia i la independència econòmica per a tots els membres de la família que són propietaris col·lectius de l'empresa a la qual aporten la seva força de treball. Aquelles famílies que més han prosperat arriben a crear grans conglomerats financers-comercials-industrials-agraris, però gairebé sempre amb una base familiar que ocupa els llocs clau de la direcció i pren les decisions. Moltes d'aquestes empreses, i aquesta és una altra de les característiques, s'han convertit en petites, o grans, companyies transnacionals que continuen tenint una base familiar. És a dir, l'activitat econòmica de la diàspora xinesa es basa en la creació de xarxes econòmiques i familiars d'àmbit transnacional. Per exemple, un empresari manufacturer de Hong Kong, l'origen del qual és el continent, marxa a Canadà on obre una

empresa d'importació i distribució de la seva producció que ara realitza a fàbriques que ha establert en algun poble de la província de Guangdong, on encara hi viu una part dels seus parents. A més, inverteix a Canadà en el sector immobiliari i els seus fills estudien a universitats d'elit canadenques o nord-americanes. Un altre exemple, un treballador en un taller de confecció a Barcelona té un germà a Itàlia, també dins de la mateixa branca, i aconsegueixen el dret per fabricar la roba d'una coneguda marca italiana; al mateix temps que obren una companyia d'importació i una botiga majorista a Barcelona, de la qual s'encarregarà l'esposa, el marit torna a la Xina on, amb l'ajuda d'altres parents, obre una fàbrica amb 300 obrers per fer la roba que després la mateixa família importarà i distribuirà a tota Europa, a més de fer-ho a la Xina.

Conclusions ▶ Per acabar, podem afirmar que la diàspora xinesa, a més de posseir un gran capital i d'ajudar al desenvolupament econòmic de la República Popular aprofitant les connexions familiars, està formada per famílies transnacionals, per famílies que viuen en xarxa, que estan desterritorialitzades, que competeixen pel prestigi i que busquen decididament la prosperitat, el benestar i la millora de les noves generacions, invertint, per exemple, en la seva educació. Són flexibles, adaptables i mòbils. La diàspora xinesa es troba en un debat intern continu pel que fa a la seva identitat ja que l'origen divers, el fet de ser parlants de llengües maternes incomprensibles entre si i amb cultures i sabers populars diferenciats, i de països de destí amb diferents polítiques i pràctiques migratòries, a més de les diferències per nivells d'educació, classe social i gènere, introdueixen una casuística amb moltes possibilitats, oberta i molt dinàmica. En definitiva, la diàspora xinesa constitueix un exemple de societat globalitzada, de xarxes transnacionals, de mirada cosmopolita, que existia fins i tot abans que aquests termes es posessin de moda. ■

Adreces web ▶

www.huaren.org
www.huayinet.org

Referències bibliogràfiques ▶

BELTRÁN ANTOLÍN, J. *Los ocho inmortales cruzan el mar. Chinos en Extremo Occidente*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2003

HAMILTON, G. (ed.) *Cosmopolitan capitalist*. Seattle: University of Washington Press, 1999.

LEVER-TRACY, C. et al., *The Chinese diaspora and mainland China*. Londres: Macmillan, 1996.

MA MUNG, E. *La diaspora chinoise: géographie d'une migration*. París: Ophrys, 2000.

TROILLET, P., *La diaspora chinoise*. París: PUF, 1994.

WANG GUNGWU, *China and the Chinese overseas*. Singapur: Times Academic Press, 1991

YEUNG, H.W.C y OLDS, KRIS (eds.) *Globalization of Chinese business firms*. Londres: Macmillan, 2000.